

ARGUMENTUM

EKİM-KASIM-ARALIK 1994

YIL: 5 SAYI :45

ISSN 1017 - 625X

İÇİNDEKİLER

Güney Afrika Cumhuriyeti ve Yıkılan Bir Tabu:Irkcılık

Arş. Gör. Özlem YENERER

Destekten Yoksun Kalma Tazminatı

Arş. Gör. Taylan Özgür KIRAZ

GÜNEY AFRIKA CUMHURİYETİ ve YIKILAN BİR TABU: IRKÇILIK

Arş. Gör. Özlem YENERER*

I.GİRİŞ

İnsanların, varolmalarıyla birlikte başlayan ve günümüze kadar devam eden özgürlük, eşitlik gibi, insan olma nedeniyle sahip olunan birçok hak için yapılan mücadeleler; kimi zaman büyük kayıplara veya pek çok değerden verilen ödüllere rağmen; bugün, kazanılmış durumdadır. Ulusal veya uluslararası belgelerde ifadesini bulan bu haklar, insanlar için vazgeçilmez konumdadırlar ve insanın maddi-manevi tüm gelişimini sağladıkları gibi; insana, insan olma onurunu, gururunu kazandırır. Bunları korumak, güvence altına almak amacıyla iktidar gücünü elinde bulunduran kişiler, ulusal örgütleri yeterli görmeyerek, uluslararası örgütler de oluşturmuşlardır. İnsanlar, haklarını ellerinden almak isteyenlere karşı daima mücadele etmekten çekinmemişlerdir.

Ancak yirmibirinci yüzyıla yaklaştığımız şu günlerde bile, dünyamız üzerinde herşeyin mükemmelle ulaştığını söylemek mümkün değildir. Kimileri, yukarıda sözettiğimiz bu hakları kendi varlıkları için gerekli görmelerine rağmen, beyinlerindeki ayrımcılığı henüz yıkıp atamadıkları için, diğerlerine bu hakları tanımaktan kaçınmaktadırlar. Böylece o insanları kendi bencil duygularını tatmin için kullanmaktadır. Bu bencil yön, kimi zaman cinsiyet ayrımcılığının ön plana çıkarılmasıyla, kimi zaman da "ırk ayrımcılığı"nın etkin hale getirilmesiyle hissedilmektedir. Tıpkı üç yüzyıldan beri Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yapıldığı gibi.

1994 yılında yapılan ilk çok ırklı seçimle, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin yönetim biçiminin da-yandığı esas tamamen değişmiş oldu. Bu tarihe kadar, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin çok partili Parlamenter Cumhuriyet olarak tanımlanan resmi yönetim biçimi, katı bir ırk ayrımcılığına ve güçler birliğine dayanmaktaydı. Siyahların parlamentoda temsil hakları yoktu.

Siyahların kendi ülkelerinde, coğrafi ve siyasal bir bütünlük içinde kaynaşmaları, ülkenin keyfi biçimde "Yurtluk" adı verilen bölümlere ayrılması ile, önlenmiş durumdaydı. Yarı parlamenter sistemle yönetilen ve Cumhuriyet olarak nitelendirilen bu bölümler, ekonomik açıdan Güney Afrika Cumhuriyeti'ne bağımlıydılar ve onun sıkı denetimi altındaydılar.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nde bugün son bulduğunu söylediğimiz, beyaz azınlık ile beyaz olmayan çoğunluk arasındaki ilişkiye yön veren siyaset "APARTHEID" adı ile anılmaktadır. Apartheid içinde ırkların birbirinden yahtılması amacı, siyasal, ekonomik, kültürel tüm alanlarda görülmektedir. Çıkarılan tüm yasalarla da bu durum pekiştirilir. Ayrımcılığın en üst düzeyde uygulandığı zamanlarda Güney Afrika Cumhuriyeti'nde beyazlar, işgücünde beyaz olmayanlardan yararlanmışlardır.

1994 yılında yaşanan sevindirici gelişmeler ulaşabilmek için büyük mücadeleler verilmiştir. 1980'den sonra siyah örgütler biraraya gelerek etkin yaygın bir muhalefetin öncüsü haline gelmişlerdir. Uluslararası kuruluşlara üye devletlerin kimilerinden bu ayrımcı politikalara tepki gelmesine rağmen, şaşırtıcı da olsa kimileri sessiz kalmıştır. Irkçı faaliyetlerin önlenmesi amacıyla Birleşmiş Milletler'in yaptığı çağrı pek az başarı sağlamıştır. İnsan Hakları Federasyonu ırkçılıkla mücadele eden ulusal ve uluslararası kuruluşlarla daima işbirliği içinde olmuştur.

1993'e geldiğimizde, Güney Afrika'da ırkçılığa son verme eğilimini taşıyan rüzgarların esmeye başladığını gördük, 1994 yılında ise, ülke tarihinde ilk kez

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı

zencilerin de yer aldığı kabine, Devlet Başkanı De Klerk tarafından açıklandı. 27 Nisan 1994 tarihinde tüm ırkların katıldığı ve siyah çoğunluğun iktidara gelmesini sağlayan ilk özgür seçimler yapıldı. Artık Güney Afrika'da ırk ayrımına dayanmayan demokrasi yolu üzerinde yürünmeye başlandı.

Tüm bu gelişmeler dünyadaki bir utanç tablosunun daha ortadan kalkmasını sağlamıştır.

Bu gelişmeleri daha iyi anlayabilmek için öncelikle Güney Afrika Cumhuriyeti'ni tanımak, daha sonra yönetim şeklini ve yönetimin temel dayanağını görmenin faydalı olacağını düşünüyorum. Bunları ırkçılık, ırkçılığın insan hakları ile bağdaşmayan yapısı ile ortaya koyacağım. Bunu Güney Afrika'da ırkçılığın son bulmasını sağlayan son gelişmeleri aktararak tamamlamaya çalışacağım.

Dünya üzerinde yaşayan her canlının hak ettiği güzellikleri yaşamaları gerekli. Bunları sağlayacak ortamı yaratmaksa gene bizlere düşmekte...

II. GÜNEY AFRIKA CUMHURİYETİ HAKINDA GENEL BİLGİLER :

1- YERİ ve GENEL ÖZELLİKLERİ :

Güney Afrika Cumhuriyeti, Afrika'nın en güneyinde yer alan bir ülkedir. Sınırları içinde yer almasına rağmen, bağımsız cumhuriyet olarak ilan edilmiş eski siyah yurtlukları Transkei, Bophuthatswana, Venda ve Ciskei'yi kapsamaz; fiilen denetim altında olan bu cumhuriyetler uluslararası düzeyde tanınmamaktadır. Yüzölçümü 1.123.226 km²'dir.

Yürütme başkenti Pretoria, yasama başkenti Cape Town, yargı başkenti ise Bloemfontein'dir. Ekonomik ve toplumsal yaşamın merkezini en büyük kent olan Johannesburg oluşturur. 27 Nisan seçimleri sonuna kadar, siyah Afrika'da beyaz azınlık yönetiminin hüküm sürdüğü tek ülke olan Güney Afrika, bu tarihe kadar katı ırk ayrımına (apartheid) dayalı baskıcı politikaları nedeniyle, uluslararası düzeyde gidecek artan tepkilere hedef olmuştur. Nüfusu tahminen 32.224.000'dir.

Güney Afrika nüfusu resmi sınıflandırmaya göre Beyaz, Siyah (Bantu), Renkli (Melez) ve Asyalı (Hintli) olarak dörde ayrılır. Toplam nüfus içindeki oranları ancak %18'i bulan beyazların yarıdan çoğunu Felemenkli, Fransız ve Alman kökenli olan ve onye-

dinci yüzyıl Felemenkçesinden türetilmiş bir dil konuşan Afrikanerler oluşturur. Öteki beyazlar İngilizce konuşmalarıyla ayırılır. Toplam nüfusun %68'ini oluşturan Siyahlar, etnik yapı ve dil özelliklerine göre doğudaki kıyı bölgelerinde oturan Anguni, iç ve batı kesimde yaşayan Sotho, Transvaal'in kuzeyine yerleştirilmiş olan Venda ve Tsonga grupları altında toplanır. Siyahların yaklaşık yarısı, ülke topraklarının ancak %13'ünü kaplayan Siyah Yurtluklarda (Bantustan) ve sözde Cumhuriyetlerde yaşar. Geriye kalanların üçte ikisi kentlerde, üçte biri de beyazlara ayrılmış kırsal alanlarda tarım işçisi olarak yaşamını sürdürür. Geçmişte beyaz kolonicilerin, köle Malayların ve Koisianların karışımıyla ortaya çıkan Renklilerin toplam nüfus içindeki oranı %10.5'tir. Kültürel bakımdan Afrikanerlere yakın olan ve genellikle Afrikaner dili konuşan Renkliler, çoğunluğu oluşturdukları Kaaprovinsie'nin batı kesiminde otururlar. 1860'tan sonra Natal şeker plantasyonlarında çalıştırılmak üzere getirilen işçilerin soyundan gelen Asyalılar küçük bir azınlık %3.3 gibi, durumundadır.

Afrikaner dili ve İngilizce iki resmi dili oluşturur. Başlıca dinler Hristiyanlık ve kabile dinleridir. Beyazların ve Renklilerin çoğu Felemenk Reform Kilisesi'ne bağlıdır. Bu mezhebin Siyah üyeleri de büyük bir sayıya ulaşır. Hristiyan Siyahlar arasında Bantu Kilisesi olarak da bilinen Afrika Felemenk Reform Kilisesi'nin ardından, sırasıyla Katolik, Metodist ve Anglikan Kiliseleri etkilidir. Kabile dinlerini sürdüren siyahların oranı %20 dolayındadır. Ülkede ayrıca Hindu, Müslüman ve Musevi azınlıklar vardır.

Ekonomi temelde özel girişimciliğe dayanmakla birlikte, devlet çeşitli kuruluşlar aracılığıyla madencilik, elektrik üretimi, ulaşım ve iletişim gibi alanlarda önemli rol oynar. En kalifiye işlerde çalışan beyazlar Güney Afrika İşçi Konfederasyonu'nda örgütlenmiştir. Beyaz olmayan işçilerin sendikal hakları büyük ölçüde kısıtlanmıştır. 1973'te başlayan geniş çaplı grevlerle bazı ödümler elde edilirken, Siyahlar arasında sendikalaşma çabaları da hız kazanmıştır. 1976 Soweto olaylarından beri yabancı şirketlerin yatırımlarında bir düşüş gözlenmektedir. Bu nedenle birçok sanayi kuruluşu Güney Afrika uyruklularının cline geçmiştir⁽¹⁾.

1) AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1988, C.10, s. 174-178; Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, 1992, C. 8, s. 245-247.

2- TARİHİ ve İRKÇİLİĞİN DOĞUŞU :

Arkeolojik bulgular bugünkü Güney Afrika topraklarında insanlık tarihinin yüzbinlerce yıl öncesine indiğini göstermektedir. Ancak Bartolomeu Dias'ın 1488'de Ümit Burnu'nu dolaşmasından sonra, Hint Okyanusu üzerinde Doğu'ya giden yeni ticaret yollarını açan Portekizliler, onaltıncı yüzyıl boyunca sık sık kıyılarından geçtikleri Güney Afrika'yla pek ilgilenmediler. Bu yüzyıl sonunda aynı ticaret yolunu kullanmaya başlayan Felemenkli ve İngiliz denizciler, onyedinci yüzyılın ilk yarısında yalnızca ikmal için bazı doğal limanlara uğradılar. Birleşik (Hollanda) Doğu Hindistan Kumpanyası'nın baharat ticareti üzerinde tekel kurmasından sonra, Kap bölgesinde koloni oluşturuldu. Koloniye göçlerin özendirilmesiyle, tarımsal etkinliklerin yanı sıra yöredeki Koikoilerle ticari ilişkiler de gelişti. Buna zamanla köle ticareti de eşlik etti. Boer (çiftçi) adını alan göçmenler, zamanla Felemenkçeden üretilen Arfikaner dilini benimsediler. Boerler zamanla çevre topraklara yayılmaya başladılar. Aşırı bireyci ve acımasız bir kişilik kazanan bu çiftçiler, koloni yönetiminin yanı sıra Siyahlarla da sık sık çatışmaya başladılar.

Onsekizinci yüzyılda koloniciler, köleler, Koikoiler ve Sanlar arasındaki karışımla ortaya çıkan melezler, zamanla Kap Renklileri olarak bilinen etnik bir topluluk haline geldi. Onsekizinci yüzyılın son çeyreğinde bölgede büyük karışıklıklar ve çatışmalar ortaya çıktı ve başvurulan sert önlemler İngilizlerin bölgeye girişlerini kolaylaştıran zemini hazırladı. Ancak İngilizler ticari yaşamı canlandırmakla birlikte, karışıklıklara son veremediler. İngiliz işgaline son verildi ancak, kurulan hükümet de başarılı olamayınca, 1814'de İngilizler bölgeye resmen egemen oldular. İngilizler sınırlı da olsa yaptıkları reformlarla yönetim, yasama, yargı ve eğitim alanların da yeni kurumları meydana getirdiler. 1833'de köleliği kaldırdılar. Bu gelişmelerden rahatsız olan Afrikanerlerse yeni topraklara yerleşmek amacıyla kuzeye göç ettiler. Siyahlarla çarpışarak Natal'a ulaştılar ve kısa ömürlü olan Güney Afrika Cumhuriyeti'ni kurdular. İngilizler bir süre sonra burayı da ilhak ettiler. Buradan kaçan Afrikanerler ile İngilizlerin mücadelesi uzunca bir süre devam etti ve sonuçta İngilizler, Afrikanerlerin kurduğu devletin bağımsızlığını tanı-

mak mecburiyetinde kaldılar. Kurulan bu devlette, 1860 yılında, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin canlandırılmasıyla belirli bir birlik sağlandı. Bu arada göç etmeyen Afrikanerler ise, buldukları yerde güçlenmeye ve bağımsız siyasal birim oluşturma savaşına başlamışlar ve bunda da başarılı olmuşlardır. Ancak bu gelişmelerin sonunda Güney Afrika bölünmüş bir yapı kazandı. Güney Afrika'da altın ve elmas yataklarının bulunması ekonomide çarpıcı bir gelişime yol açtı. Göçmen nüfusu artarken, demiryolları ağı hızla yayıldı. Madenler Cecil Rhodes gibi birkaç işadammın denetimine girdi. Düşük ücretle çalıştırılan Siyahlar, beyazların gördüğü kalifiye işler dışında madenlerin başlıca işgücü kaynağı durumuna geldi. İngilizler, Güney Afrika'daki koloni ve cumhuriyetleri tahta bağlı özerk bir federasyon altında toplamaya çalıştırlarsa da bunda başarılı olamayarak dış ilişkilerde denetimi sürdürmek şartıyla bunların bağımsızlığını tanıdılar.

1890'da hükümetin başına gelen Cecil Rhodes, İngilizlerle işbirliği yaparak Siyahların oturduğu toprakları ele geçirmeye başladı. Zengin madenler, bunların yarattığı göç ve sorunlar iç çatışma ve karışıklıkların sona ermesini engellemediği gibi, daha da fazlalaşmasına neden oldu. Hükümet çekildi ve Güney Afrika savaşı patlak verdi. Bu savaş çok sert ve acımasız önlemlerle bastırıldı. Bölge Afrikaner Partilerinin yönetimi altına girdi. Kolonilerin hazırlanan anayasayı benimsemelerinden sonra İngiliz Parlamentosu'ndan geçen Güney Afrika Yasası ile Güney Afrika Birliği (31 Mayıs 1910) kurulmuş oldu.

Afrika Partilerinin birleşmesiyle kurulan Güney Afrika Partisi oluşturuldu. Kurulan hükümet Siyahların işgücünden yararlanmakla birlikte, beyazların üstünlüğünü sürdürmeyi temel aldı. Kırsal kesimde ve maden işlerinde bu amaca uygun yasalar çıkardı. Daha sonraları kurulan hükümetler de ekonomik alanda koruyucu tedbirler alırken, siyasal sistemde de beyazların üstünlüğünü pekiştiren düzenlemelere gitmişlerdir. 1934'de kurulan hükümet ise, Siyahları belirlenmiş bölgelerde oturmayacağı yasalar çıkarmanın yanı sıra, genel temsilin dışına çıkarılmalarını sağlayan önlemler aldı.

II. Dünya Savaşı sırasında Güney Afrika sana-

yisinde hızlı bir büyüme oldu ve ekonomi giderek çeşitlilik kazandı. Beyazların büyük bir bölümü kentlerde iş bulurken, çok sayıda Siyah da kentlere akın etmeye başladı. Irk ayrımı politikalarına karşı muhalefet etkili olmaya başlamıştı ki, 1948 seçimlerini "ırkların ayrı gelişmesi" tezini işleyen Malan kazandı. Sonraki seçimlerde çoğunluğunu sürekli artırarak iktidar üzerinde bir tür tekel kuran Ulusal Parti, ırk ayrımını okullardan işyerlerine, trenlerden sinema salonlarına kadar sistemli bir biçimde toplumsal yaşamın bütün alanlarına egemen kılmaya yöneldi. Otoriter bir yapı kazandırılan siyasal sistem, beyazların dışındaki toplulukları bütünüyle kapsayacak biçimde yeniden düzenledi. Kap Renklileri bile uzun yıllardan beri yararlandıkları oy verme hakkından yoksun bırakıldı. Renkliler ve Asyalılar için ayrı temsil organları oluşturulurken. Siyahların oturduğu yurtluklarda güdümlü bir kurumsal yapı yaratıldı. Bu arada 1960'da yapılan halkoylamasının ardından Güney Arfika, Uluslar Topluluğu'ndan ayrıldı ve 31 Mayıs 1961'de cumhuriyet ilan edildi. Baskıcı yasalara karşın, ırk ayrımına karşı muhalefet giderek güçlendi. Bunların üzerine yönetim ve polise geniş yetkiler tanıyan yasalar çıkarıldı. Bunu yaygın sansür, yasaklama ve tutuklamalar izledi. Ulusal Parti, 1970 seçimlerinde sandalye kaybedince, baskıcı yönetimi sıkılaştırma yolunu tuttu. 1978 seçimlerinden sonra P.W. Botha, hükümeti devraldı. 1983'de ise sınırlı reformları ve daha otoriter bir yönetimi öngören yeni bir anayasa kabul edildi⁽²⁾. Nisan 1994'e kadar bu anayasa yürürlükte kaldı.

3- YÖNETSEL ve TOPLUMSAL KOŞULLARI

Güney Afrika'nın çok partili parlamenter cumhuriyet olarak tanımlanan resmi yönetim biçimi, 1994 yılına kadar katı bir ırk ayrımına ve güçler birliğine dayanmaktaydı. Renkli ve Asyalı azınlıklara sınırlı siyasal haklar tanıyan Kasım 1983 Anayasası uyarınca parlamento üç ayrı meclisten oluşuyordu. Bu meclislerin üyeleri doğrudan temsil ettikleri topluluklarca seçiliyordu. Meclisi 178 beyaz üye, Temsilciler Meclisi'ni 85 Renkli üye, Delegeler Meclisi'ni ise 45 Asyalı üye oluşturuyordu. Her meclisin yasama yetkisi, konut, sosyal refah, eğitim ve ye-

rei yönetim gibi konuları kapsayan "kendi sorunları"yla sınırlıydı. Dış politika, savunma vergiler ve Siyah sorunları gibi "genel sorunlar" üç meclisten üyelerin yer aldığı ortak daimi komitelerde görülüyordu. Siyah çoğunluğun parlamentoda temsil hakkı yoktu. Beyaz temsilcilerin ağırlıkta olduğu bir seçmenler kurulunca seçilen devlet başkanı, anayasaya göre yürütmenin başı konumundaydı. Başkana, yürütme işlerinde temsil hakkı bulunan, üç topluluktan atamayla gelen üyelerin yer aldığı kabine ile, 35 seçilmiş üye (20 beyaz, 10 Renkli, 5 Asyalı) ve 25 atanmış üyeden oluşan Başkanlık Konseyi yardımcı olmaktaydı. Yasama Meclisleri arasında uyumsuzlukları çözüme bağlayan Başkanlık Konseyi'nin kararları kesin nitelik taşımaktaydı.

Siyahları bütünüyle siyasal yaşamın dışına çıkarmak amacıyla, keyfi kabile ayrımlarına dayanan ve bantustan denen 10 Siyah yurtluk oluşturulmuştur. Transkei dışındaki yurtlukların hiçbiri kabilelerin asıl yerleşim bölgeleriyle çakışmamaktaydı. İkisi dışında bütün yurtluklar, birkaç büyük toprak parçası ile 200'ü aşkın dağınık anklavdan (enclave) oluşuyordu. Bu düzenlemenin bir hedefi de Siyahların coğrafi ve siyasal bir bütünlük içinde kaynaşmalarını önlemektir. 1970'de çıkarılan Bantu Yurtlukları Yurttaşlık Yasası'yla her Siyah oturduğu yere bakılmaksızın bu birimlerden birinin "yurttaşı" yapılmıştı. Söz konusu yurtluklardan Transkei 1976'da, Bophuthatswana 1977'de, Venda 1979'da, Ciskei de 1981'de sözde bağımsız cumhuriyetlere dönüştürülmüştü. Yarı parlamenter bir sistemle yönetilen bu "cumhuriyetler" ekonomik açıdan bağımlı oldukları Güney Afrika yönetiminin sıkı denetimi altındaydılar.

1994 yılına kadar ülkenin egemen partisi ırkçı bir programı temel alan Ulusal Parti idi (NP). Egemen parti olmasına rağmen, son yıllarda Afrikanerler arasındaki desteğinin bir bölümünü aşırı sağcı partilere kaptırmıştır. NP'ye muhalefet eden başlıca siyasal parti, ilerici Federal Parti idi (FPF), Siyahların örgütlendiği Afrika Ulusal Kongresi ve Pan-Afrikanist Kongre yasadışı ilan edilmişti. 1970'lerden sonra kırsal kesimdeki Siyahlar arasında yerel yönetim kurumlarına katılma yönünde bir eğilim belirirken, özellikle kentlerde ırkçı yönetimi hedef alan "Siyah Bilinci Hareketi" güçlenmiştir. Bu arada

2) Anabiritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1988, C. 10, s. 179vd.

kilise de önemli bir muhalefet odağı oluşturmuştur.

Modern silahlarla donatılmış olan silahlı kuvvetler, ülke siyasetinde önemli bir ağırlık taşır. 1970'lerin sonunda benimsenen "topyekün strateji" nükleer silahlanmayı da kapsamaktadır. Silahlı kuvvetlerle eşgüdüm içinde kolluk kuvvetlerinin gerilla etkinliklerine karşı eğitilmiş özel birimleri vardır. Ulusal İstihbarat Servisi sert güvenlik yasalarının yanı sıra geniş yetkilerle donatılmıştır. Asker ve polislerin çoğunluğu beyaz olmayanlardan oluşur⁽³⁾.

Siyasal ve toplumsal yapının temel taşlarından biri ırklar arasında kesin bir ayrımı öngören "APARTHEID" politikasıydı. 1994 yılı öncesinde, iç ve dış baskılar sonucunda pek çok alanda yapılmaya çalışılan reformlar, çeşitli yasal düzenlemelerle pekiştirilmiş olan apartheid politikasında köklü bir değişiklik yaratmamıştır. Irk ayrımı toplumsal yaşamın her alanına sinmiştir.

27 Nisan 1994 tarihinde yapılan ve Afrika Ulusal Kongresi'nin (ANC) zaferi ile sonuçlanan seçimlerle, ülkenin bugüne kadar kara lekelerle kaplı geçmişi, tarihe gömüldü. Devlet Başkanı seçilen Nelson Mandela, Güney Afrika'da yeni bir çağın açıldığını söyleyerek, yıllarca son bulması için mücadele verdiği apartheidin parçaladığı ülkede, bundan böyle beyaz ya da siyah herkesin hiçbir biçimde renk, dil, din, kültür, sınıf ayrımına tabi olmadan birlik ve beraberlik içinde yaşamaları gerektiğini belirterek görevine başladı.

Bir süre sonra oluşturulacak Kurucu Meclis tarafından nihai anayasa hazırlanacaktır. Anayasa hazırlanana kadar yirmibir partinin yöneticileri tarafından kabul edilmiş olan Geçici Anayasa yürürlükte kalacaktır. Ayrıca parti liderlerince ırk ayrımının sona erdirilmesini amaçlayan Evrensel İnsan Hakları Bildirisi de kabul edildi.

Geçici Anayasa ile Güney Afrika'da Almanya benzeri bir federal sistem oluşturulması benimsenmiştir. Federal sistemin oluşturulmasındaki asıl amacın, siyah çoğunluğun denetimindeki güçlü bir merkezi hükümet tarafından, haklarının kısıtlanmasından çe-

kinen azınlıktaki beyazları rahatlatmak olduğu belirtilmektedir.

Geçici Anayasa ile getirilen yenilikleri kısaca şöyle açıklayabiliriz :

* Güney Afrika, herbiri kendi meclisini, hükümetini, anayasasını oluşturacak 9 ayrı eyalete ayrılacak. Bu uygulama Federal sisteme geçişin ilk adımını oluşturacaktır.

* Yerel meclisler ve 400 sandalyeli ulusal meclis için seçimler, nispi temsil sistemi ile yapılacaktır.

* 27 Nisan'da yapılmış olan seçimle belirlenmiş bulunan Ulusal Meclis ve Ulusal Birlik Hükümeti 5 yıl süreyle görev yapacaktır.

* Nihai Anayasa Ulusal Meclis tarafından hazırlanacaktır.

* Seçimlerde yüzde beş barajına aşan tüm partiler Ulusal Birlik Hükümeti içinde temsil edileceklerdir.

* Devlet Başkanı, Meclisin salt çoğunluğu ile seçilecektir.

* Oyların en az yüzde yirmisini alan her azınlık partisi ya da Ulusal Meclis'teki ikinci büyük parti, bir başkan yardımcısı seçme hakkını elde edecektir.

* Bölgeler eğitim, tarım, konut, toplu taşıma ve sosyal güvenlik konuları da dahil olmak üzere yirmi konuda, Ulusal Hükümetle karşılıklı karar verme yetkisi taşıyacaklardır.

* Devlet Başkanı, hakim ve savcılardan kurulu bir Anayasa Mahkemesi atayacaktır. Ülkenin en üst mahkemesi olacak olan Anayasa Mahkemesi, diğer görevlerinin yanı sıra bölgeler ile merkezi hükümet arasında çıkacak olan uyuşmazlıklarda arabuluculuk yapacaktır.

* Olağanüstü halde yargısız tutuklamaya izin verilecektir⁽⁴⁾.

3) AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi. 1988, C. 10, s. 178; Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi. 1992. C. 8, s. 248.

4) 19 Kasım 1993 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s. 9.

Bugün Güney Afrika'da bu esaslar çerçevesinde faaliyet gösteren ve yıllarca süren bir tabuyu yıkmaya başarısını göstermiş olan bir hükümet var ve zaman onların çalışmalarının sonuçlarını gösterecektir.

III- İRKÇİLİK KAVRAMI ve GÜNEY AFRİKA CUMHURİYETİ'NDE İRKÇİLİK: APARTHEID

1- İRK, İRKÇİLİK, İRK AYRIMI :

İrk; insan türü içinde, kalıtsal farklılıklara göre ayırılan ya da sınıflandırılan biyolojik gruplardır. İnsan topluluklarını birbirinden ayırmada kullanılan en temel yöntemlerden biri, ırklara yani insan türü içindeki biyolojik tip farklılıklarına göre yapılan sınıflandırmadır.

İrkçilik; kalıtsal, fiziksel özelliklerle belirli kişilik, zeka ve kültür özellikleri arasında nedensel bağlantı olduğunu ve dolayısıyla bazı ırkların doğal üstünlüğünü savunan kuram ya da görüşe denir⁽⁵⁾. Kısacası ırkçılık, genetik üstünlüğe ilişkin önyargıdır. İrkçiliğin başlıca özelliği, başka gruplardan insanların aşağılık sayılmasıdır. Bu, insanlar arasında görülen, insanlık dışı davranışların temel etkenidir.

Önyargı; bir grup ya da o grubun üyeleri hakkında, önceden varılmış, genellikle olumsuz kanılardır. Önyargı değişik toplumsal, etnik ya da dinsel gruplardan insanların ayrılmasına ve onlara farklı biçimlerde davranılmasına yol açar.

Önyargının birbirine bağlı birkaç farklı nedeni vardır. Ama en önemli etken, önceden varılan kanıların bir grup tarafından paylaşılmasıdır. İnsanlar çoğunlukla ana-babalarının, öğretmenlerinin ve dostlarının yargılarının doğru olduğunu varsaydıklarından bunları kolayca benimserler⁽⁶⁾.

İrkçiliğin kaynağı psikolojik, ekonomik, demografik ve kültürel öğelere, hata bazen dinsel etkilere bağlanabilir. İrkçilik, insanların etik eşitliğine inanan, toplumları ve insanları sıra düzeni içinde gören eşitsizlikçi dünya görüşünün bir parçasıdır. Ulusçuluğun dozu biraz kaçırıldı mı ırkçılık karşınızdadır⁽⁷⁾.

Uzun bir tarihsel geçmişi olan ırkçılığın kuramsal kökenleri ondokuzuncu yüzyılda ortaya çıktı. İrkçiliğin altın çağı da gene ondokuzuncu yüzyılda yaşandı. Kendisi ırkçı olmamakla birlikte, Charles Darwin'in biyolojik evrim kuramı "bilimsel" ırkçılığın gelişimine temel oluşturmuştur. Sosyal Darwincilik insanlığın zaman içinde çeşitli evrim düzeylerine ulaştığını ve Avrupalı beyaz ırkın insanlığın toplumsal evriminin en üst aşamasını temsil ettiğini ileri sürmüştür.

Almanya'da Nazi İrkçiliğinin kaynağını Gobineau ve Chamberlain'in görüşleri oluşturdu. Adolf Hitler, siyaset felsefesinin bu yönünün bilimsel temeli için, onların görüşlerinden yararlanmıştı.

Nazizmden farklı biçimde olmakla birlikte, sömürgecilik de, haksız eylemleri meşrulaştırmak için, ırkçı görüşlerden yararlandı. İspanyollar Amerika'ya geldiklerinde Yerlilere karşı izledikleri yayılcı ve saldırgan politikalarını, Yerlilerin İspanyollardan farklı oldukları, kendileriyle aynı anlamda insan bile sayılmayacaklarını öne süren ırkçı kuramlara dayandırdılar. Fransızlar da sömürge imparatorluklarını, uygarlaştırma görevine dayandırmıyordu. Amerika'da ise ırkçılık, önceleri katliam ölçüsünde Yerlilere, daha sonra da Siyahılara yöneldi. Bütün bunlara koşut olarak bazen renkli ırklar arasında beyazlara karşı duyulan düşmanlık da ırkçılığa dönüştü.

Yasal ırk ayrımının, Nisan 1994'e kadar sürdüğü Güney Afrika gibi çarpıcı örnekler bir yana, tarihsel olarak ırkçılıktan uzaklaşma yolunda bir eğilimden sözedilebilir. Eski sömürge imparatorluklarının çökmesiyle çok sayıda bağımsız devletin ortaya çıkması, farklı ırkların ve çok ırklı ulusların, uluslararası ilişkilerde önem kazanmalarına ve uluslararası platformda seslerini duyurmalarına yol açtı⁽⁸⁾.

İrk ayrımı; kişisel, toplumsal ve siyasal hakların tanınmasında, insanlar arasında ırk farklılığına dayalı ayırım gözetme politikasıdır. Yerleşim yerlerinin ya da bina, araç ve tesislerin kullanımında ırk farklılığını temel alan uygulamalar da bu kapsama girer.

İrk ayrımı yakın geçmişte daha çok beyazların,

5) AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedii, 1988, C. 11, s. 382.

6) Gelişim Genel Kültür Ansiklopedisi, İnsan ve Toprak, 1976, C. 1, s. 268.

7) Alaeddin Şenel, "İrk ve İrkçilik", Prof. Dr. Ümit Doğanay'ın Anısına Armağan I, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1982, s. 511.

8) Şenel, a.g.e. s, 520 vd. ; AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1988, C. 11, s. 383-384.

başka gruplar üzerindeki üstünlüğünü renk temeline dayalı hukuksal ve toplumsal düzenlemeler yoluyla sürdürmesiyle ilişkilendirilmiştir. Beyaz azınlık lehine ırk ayrımı 20. yüzyılda Güney Afrika Cumhuriyeti'nin resmi devlet politikasıydı.

2- GÜNEY AFRIKA CUMHURİYETİ'NDE İRKÇILIK: APARTHEID:

1941 yılında, Oranj Özerk Eyaleti'ndeki Üniversitenin genç bir profesörü şu satırları yazıyordu.

"... Bu halkın kalıcı başarılarından biri, boğucu bir barbarlığın ortasında kendisini beyaz olarak korumuş olmasıdır. Bu başarı onun Hıristiyan yaşantı biçimine ve ırklar arasındaki kesin ve doğal ayrımı reddetmeyen ırksal duygularına bağlanabilir. Afrikaner halkının beyaz niteliğinin ve Güney Afrika'nın beyaz uygarlığının varlığını korumak için biz de bu yolu izlemeliyiz... Beyazlarla, beyaz olmayanlar arasındaki ilişki, birincilerin ikincileri Hıristiyan vesayeti altında tutmalarından ibaret olacaktır.

İrkçılığa dinsel bir içerik kazandırmaya çalışan bu yazar, 1970'lerde Güney Afrika Cumhuriyeti devlet başkanlığına gelecek olan Dr. Niklass Diederichs'di. Dile getirdiği düşünceler, bir süre öncesine kadar Güney Afrika Cumhuriyeti'nin politikasının bir parçasıydı⁽⁹⁾. O günlerde Güney Afrika Cumhuriyeti, gerçekte Siyah ırkın üstünlüğünden çekinen ve beyaz ırkın ülkedeki yerleşmiş çıkarlarının bozulmasını istemeyen, korku ve baskının hüküm sürdüğü tipik bir polis devletiydi⁽¹⁰⁾.

Güney Afrikalı bir yazar, "Ağla Sevgili Yurdum" adlı eserinde bu acıklı durumu nasıl anlatıyor:"... Şu bizim Hıristiyan uygarlığımız gittikçe içinden çıkılmaz bir şekle bürünüyor. Güya insanın, insanla kardeşliğine inanıyoruz; ama, gelin görün ki, Güney Afrika'da buna yanaşmıyoruz... Bir yandan düşküne, ezilmiş yardıma inanıyoruz, öte yandan Afrikalının düşkün ve ezik olmasını istiyoruz... Kara derili çocuğu ahmak sayıyor ve onu öğrenimden yoksun bırakıyoruz; kara derili insanları yeteneksiz görüyor, onlara yeteneklerini

geliştirme fırsatı vermiyoruz. Gerçek şu ki, hem büyük ülkeleri ve hem de korku, dehşet salan eylemleri acıklı bir şekilde birleştiren böyle bir uygarlık, Hıristiyan bir uygarlık olamaz..."⁽¹¹⁾.

Kuşkusuz Güney Afrika'daki, beyaz Afrikanerlerin ırkçı/ayırıcı politikası pek çok şeyle olduğu gibi Nazi ideolojisiyle de benzerlik gösteriyor. Ama Afrikanerleri Nazilerle; Güney Afrika Siyahlarını Amerika'daki ya da kıta Afrikası'nın diğer Siyahlarıyla; Güney Afrika'yı İsrail ya da Nazi Almanyasıyla eş tutmak, pek aydınlatıcı olmayacaktır.

Ayrıma hali anlamına gelen "Apartheid", Güney Afrika Hükümeti'nin ırk ayrımı, baskı, sömürü sistemine verdiği isimdi. Bu sistem sayesinde nüfusun beşte birinden azını oluşturan beyaz azınlık, ülkenin tüm yaşamını kontrol edebilmekteydi. Beyaz azınlık ile beyaz olmayan çoğunluk arasındaki ilişkilere yön veren bir siyaset niteliğine sahip olan apartheid, ırkların yalıtılmasını ve beyaz olmayanlara karşı siyasal ayrımcılığı öngörmekteydi. 1960'lardan beri genellikle "ayrı gelişme" olarak adlandırılan apartheid uygulaması, 1950 tarihli Nüfus Kayıt Yasası ile işlerlik kazanmıştı ve halk sınıflara ayrılmıştı.

Afrikalıların, Asyalıların ve beyaz olmayan diğer insanların hareket özgürlüğü, siyasi ve sosyo-ekonomik hakları aşırı biçimde kısıtlanmaktaydı. Toprağın çoğu beyaz azınlığa tahsis edilmişti. Afrikalılar, bilinçli ve sistemli olarak bölünmüş ve yaşamaları için ülkenin ancak %14'ü ayrılmıştı⁽¹²⁾. Pasaport Yasası, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yaşayan 16 yaş ve üzerindeki her Afrikalı erkeğin, utanç verici bir geçiş belgesi (ya da pasaport) taşımasını zorunlu kılan kurumlaşmış bir gelenektir. Bu uygulama, Siyahları, beyaz bir denizin ortasında siyah adacıklar gibi yalıtılmış, ülke yüzölçümünün %20'sinden küçük bir alana yerleştirmeyi amaçlayan devlet politikasından kaynaklanıyordu. 1950 tarihli Gaup Bölgeleri Yasası, kentsel alanlarda her ırk için ayrı oturma ve çalışma yerleri oluşturdu. Hükümet, beyaz olmayanların, sınırlanmış bölgelerde bulunmalarına izin verildiğini gösterir bir belge taşımalarını zorunlu kılan mevcut pasaport yasalarını daha da sertleştirdi.

9) İrkçılığa Karşı Mücadele: Güney Afrika'da Siyah Öfke, Derleyenler, Levent Can, Şahin Beygu, Semih Sökmen, Metis Yayınları İstanbul 1985, s. 27.

10) Tuncer Karamustafaoğlu, Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri, Sevinç Matbaası, Ankara 1984, s. 43.

11) Alan Paton, Cry, The Beloved Country (Ağla Sevgili Yurdum), Çeviren, İnci Gürel, Can Yayınları, İstanbul 1986, s. 157-158.

12) İnsanlığa Karşı Bir Suç: Apartheid, Güney Afrika'nın İrk Ayrımı Politikası, BM. Yayınları, Özyurt Matbaası, Ankara 1977 s. 1.

Hükümet 1951 tarihli Bantu Yetkileri Yasası uyarınca, Siyah Afrikalıların kabile örgütlenmelerini yeniden düzenledi. 1959'da Bantu Özerklik Yasası ile 10 Afrika yurdu oluşturuldu. 1970'de çıkarılan Bantu Yurtları Yuttaşlık Yasası, her Siyah Afrikalıyı asıl oturduğu yere bakmaksızın bu yurtlardan birinin yurttaşı yaptı ve böylelikle Siyahları Güney Afrika devlet yapısından da dışladı. 1976-81 arasında bu yurtluktardan dördüne ayrı cumhuriyetler olarak bağımsızlık verildi. Kara Devletler denen öteki yurtlar ise değişik düzeylerde özerkliğe sahip oldu. Ama bu yurtların tümü siyasal ve ekonomik olarak Güney Afrika'ya bağımlı kaldılar. Öte yandan Güney Afrika Ekonomisinin beyaz olmayan işgücüne dayanması yönetimin "ayrı gelişme" siyasetini yürütmesini güçleştirdi⁽¹³⁾. Ancak gene de diyebiliriz ki apartheid, ekonomik yapının da temelini oluşturmaktaydı. Genellikle beyazlarla yabancı çıkarların sahip oldukları sanayi kuruluşları ve ticari firmalar da apartheid'den yararlanıyorlardı ve bunlar toprakları ve doğal kaynakları ellerinden alınmış, sefalet düzeyinde ücretlerle ter döken ve Güney Afrika ekonomisinin bel bağladığı ucuz emeği sağlayan Afrikalıları sömürerek, büyük kar elde etmekteydiler.

Zengin doğal kaynaklara sahip Güney Afrika, her yıl Afrika kıtasının en yüksek milli gelirine sahip olmasına ve genel olarak, kişi başına düşen gayrisafi milli hasıla yaklaşık 1400 dolar olmasına karşın beyazların kişi başına geliri bu rakamın en az üç katı; Afrikalıları için ise altıda biriydi.

Diğer renkli ırklar da, Afrikalıları gibi her yerde güçlüklerle ve hakaretlerle karşılaşmaktaydılar.

Apartheid zamanla "çok ırklı" bir devletin sınıklarını gidermeyi amaçlasa da, 1994'e kadar orada yaşayanların hiçbirisinin bu politika altında fazla rahat olmadığı bellidir. Geçmişte aşırı polis ve askeri önlemlere başvurmalarından Avrupalıların aslında, her zamankinden daha fazla endişe ve kuşku içinde oldukları anlaşılıyordu. Empoze edilen kişisel kısıtlamalar diğer renkli ırkları onurlu bir yaşamdan uzak tutmaktaydı. Asyalılar ise, kendilerine yöneltilen ekonomik ve siyasi baskılarda, esas tehdidin, sık sık belirtildiği gibi Afrikalılardan değil, rejimden geldiğinin farkındaydılar. Apartheid'in gerçeği, örülen ırk duvar-

larıdır. Uygulandıkça, duvarın tüm unsurları birbirine karışmakta ve ayrılmaz hale gelmektedir. İnsanların yaşamlarının her yönü devlet tarafından yönetilip, sınırlanmaktadır. Ayrı bölgelerde yaşam, değişik tren ve otobüslere binmek. Okulları, kiliseleri, lokantaları, plajları, klüpleri ve oyun alanları ayrılmaktadır. Başka kapılardan geçilir, aynı park sıralarına oturulmaz, taksi ve telefon kulüpleri ayrılır, mezarları bile. Kütüphanelerde, hayvanat bahçelerinde, sanat galerilerinde ve müzelerdeki ziyaret saatleri de ayrıdır⁽¹⁴⁾.

Ülkede okutulan beyaz tarih, Hollandalıların 1770'e kadar doğuya doğru ilerlerken, Cape Town'dan Fish Irmağına kadar bir tane bile Siyaha rastlamadıklarını yazıyor. Oysa bölgede M.Ö. 450'lerden beri yaşayan Siyah kabilelere ait somut kanıtlar bulunuyor. 1652'de ilk yerleşim noktalarını kuran Hollandalıları burada Hotantolarla karşılaşıyor; Bushmanları kitle halinde öldürüyor; İngiliz koloni yönetimi beyaz nüfusu arttırmak için bir göçmen politikasını sürekli teşvik ediyor; Siyah esirler her yerde çalıştırılıyordu. Bir süre önceye kadar beyaz tarihin okutulduğu okullarda siyahlara, bu ülkede bir yabancı oldukları, şimdiki yüzölçümünün yalnızca %13'üne tarihsel olarak anayurt gözü ile bakabilecekleri, neredeyse onlara, Hıristiyanlığı getiren beyaz kurtarıcı efendilerin "kiracıları" oldukları öğretilmeye çalışılıyordu.

Güney Afrika'da beyaz olmayanlara uygulanan özel eğitimin kökleri, Siyahlar için açılan misyoner okullarına uzanır. İlk ve orta öğrenim yaşındaki yerlilere yönelik ve özünde beyaz üstünlüğünü meşrulaştırıcı bu okullar, bir yüzyıldan uzun bir süre, Siyahların gidebileceği tek eğitim kurumuydu. 1940'larda misyoner eğitiminin yeterince kökleştirici olmadığı ve yeni bir eğitim sistemi gerektiği yolunda tartışmalar başladı. Afrikanerlerin milliyetçi kültür örgütü Broederbond'a bağlı Hıristiyan Ulusal Eğitim Enstitüsü tarafından 1948 yılında açıklanan yeni program, "kilisenin apartheid bilinci vermedeki zayıflığını kapatacak bir eğitim" vermeyi amaçlıyordu. Bantu Eğitim Yasası'nı 1953 tarihinde parlamentoya getiren Dr. Verwoerd, "Bantu eğitiminde yapacağımız reform, yerlilere daha çocukluktan itibaren,

13) Levent Can... "İrkçiliğe...", s. 32.

14) ..., BM. Yayınları, 1977, s. 2-6.

Avrupalılarla eşitliğin onlara göre bir şey olmadığını öğretecektir. Yerlilere yanlış eğitim verildiği sürece ırklar arasındaki ilişkiler geliştirilemez" diyordu⁽¹⁵⁾.

Eğitim beyazlar ve Renkliler için 7-16 yaşlar arasında, Asyahlar için de 7-15 yaşlar arasında zorunlu ve parasızdı. Siyahlar için zorunlu ve parasız eğitim ancak 1980 tarihinde kabul edilmiştir. Okur yazarlık oranı beyazlar arasında %93, Asyahlar arasında %69, Renkliler arasında %62, Siyahlar arasında ise %32'dir. Beyazlar için İngilizce eğitim veren dört, Afrikaner dilinde eğitim veren beş ve her iki dilde eğitim veren bir üniversite vardır. Beyaz olmayanların okuduğu üniversitelerin sayısı ise, dördü Siyahlar için olmak üzere, altıdır. Bütün düzeylerde hem okullara ayrılan kaynaklar, hem eğitim kalitesi bakımından belirgin bir ırk ayrımı görülüyordu⁽¹⁶⁾.

Siyahların eğitimi her bakımdan ikinci sınıftı. Öğretmenlerin ders yükleri ağır ve ücretleri düşük, ders araçları ve beslenme yetersizdi. Binaların çoğu yerli halka angarya ile yaptırılıyordu ve önemli bir eğitim vergisi alınmaktaydı. Resmi diller olan İngilizce ve Afrikaans arasında seçim yaptırılan Siyah çocuklar, yalnızca din, müzik ve diğer sınav dışı derslerini anadillerinde okurken, eğitimin resmi dili nedeni ile diğer Siyah kardeşlerinden kopmaya itilmekteydi. 1960 tarihinde kabul edilen Üniversite Eğitimi Genişletme Yasası'yla Siyahlar, az sayıdaki karma-açık Üniversiteden sürülerek üç etnik Üniversiteye gönderildiler. Ancak Siyahların, burada da önlerine büyük engeller çıktı. 1973 yılında bile tüm ülkede yalnızca bir Siyah mühendis ve bir Siyah diş hekimi vardı. Apartheid, tıp öğrenimi gören Siyahların beyaz kadavra kullanmasını yasaklayacak ölçüde eğitime sinmişti. Irk ayrımı, okul sisteminde de yaygın olarak sürmekte, kesin ayrım yapılmakta, beyazların bedava ve zorunlu öğrenimden yararlanmalarına karşın; çok daha düşük eğitim olanaklarına sahip Afrikalılar, kitaplarını kendileri almakta, üniforma ve okul ücretlerine katılmaya mecbur edilmekteydiler⁽¹⁷⁾.

Bir kentte doğup, sürekli olarak elli yıl yaşamış, ancak sonra iki hafta için olsun, ikamet etmek üzere başka bir yere giden Afrikalının, izin almadıkça

doğduğu yere dönmeye ve orada 72 saatten fazla kalmaya hakkı yoktu.

Bir kentte doğup ondört yıl sürekli yaşayan ve aynı işveren için dokuz yıl çalışan bir Afrikalının karısı, izin almadan 72 saatten fazla kocasıyla yaşarsa yasaları ihlal etmiş sayılıyordu.

Yine 1956 tarihli Birleştirme Yasası hükümlerine göre, bir kentte doğup, elli yıl sürekli olarak çalışmış bir Afrikalı, Bantu Yönetim ve Kalkınma Bakanının görüşüne göre; kentteki Afrikalıların sayısı "makul çalışma ihtiyacının üzerinde" ise, o kentten ayrılmaya zorlanabilirdi. Bu kişiler için resmi sıfat, "Fazlalık Afrikalı"ydı. Bu kişi bölgeyi ailesiyle birlikte terk etmek zorundaydı. Bakanın karar vereceği bir yere, iş veya meskeni olsun olmasın gitmek zorundaydı⁽¹⁸⁾.

Emekli aylığı, aile yardımı, yaşlı ve çocuk bakımı, işsizlik tazminatı gibi sosyal hizmetlerden yararlanma düzeyi ırklara göre önemli farklılıklar gösteriyordu. Kentsel alanlarda modern sağlık kuruluşları vardı; buna karşılık kırsal kesimler birçok sağlık hizmetinden yoksundu. Siyahlar arasında yetersiz beslenme önemli bir sorun oluşturuyordu; ayrıca bulaşıcı hastalıklar da çok yaygındı. Ortalama ömür ve bebek ölüm oranında görülen büyük farklılıklar ırk ayrımının bir başka göstergesiydi. Yurtlukların oluşturulmasından sonra başvuru alan geniş çaplı yer değiştirmeler özellikle Siyahlar açısından büyük bir konut sorunu yaratmıştır. Siyahlar arasında %25'e yaklaşan işsizlik oranı ücret düzeyinin çok düşük tutulmasını sağlar⁽¹⁹⁾.

Apartheid insanların ruh sağlığını da olumsuz yönde etkilemekteydi. Şöyle ki; Güney Afrika Cumhuriyeti'nin özel mülkiyetteki kurumlarında, ruh hastalığından rahatsız, sekiz bin ile dokuz bin arasında Afrikalı, rızaları hilafına alıkonulmaktaydı. Bu kimseler, devlet ile, bakım giderlerini kişi başına devletten alan, beyazların sahip olduğu kar amaçlı şirketler arasında bir iş konusuydular. Güney Afrika'da tek bir Siyah psikiyatrist yoktu ve binlerce Siyah ruh hastasına ilişkin hayati kararlar, hastaların dilini bile konuşmayan, yarım gün çalışan doktorlar tarafından verilmekteydi. Afrikalıların çoğu

15) Levent Can..., "İrkçiliğe...", s. 28-29.

16) AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1988, C. s. 178.

17) Levent Can..., "İrkçiliğe...", s. 30.

18) İnsanlığa Karşı Bir Suç: Apartheid, Güney Afrika'nın Irk Ayrımı Politikası, BM. Yayınları, Özyurt Matbaası, Ankara 1976, s. 7.

19) AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1988, C. 10 s. 179.

Devlet tarafından ruh hastası olarak tescil edilmekte, sonra da rızaları alınmadan sözünü ettiğimiz özel "sanatoryum" lara sevkedilmekteydiler. Toplam ruh sağlığı bütçesinin yaklaşık üçte biri bu operasyonu finanse etmekte kullanılmaktaydı. Eski Hükümetin kabul ettiği yasal önlemler apartheid yasalarına uymamayı ciddi biçimde ruh hastalığı ile eşit tutmaktaydı⁽²⁰⁾.

Bantu Komiserinden izin almadan ikamet etmediği başka bir Bantu bölgesine girmek de suçtu. Cezası 840 Dolar veya üç yıla kadar hapis veya ikisi birdendi.

Güney Afrika'da beyazlarla beyaz olmayanların evlenmeleri yasa dışıydı. Böyle bir evlilik olsa bile bu akit Güney Afrika'da geçersizdi.

1 Kasım 1975 tarihli, 333 sayılı Genelgeye göre beyaz bir kişinin, beyaz olmayan biri ile önceden izin almadan herhangi bir yerde birlikte çay içmesi bile yasaktı. Buna benzer pek çok yasaklayıcı madde bulunmaktaydı. Örneğin;

* Okuldan ayrılmış olup, evinde oturan ve çalışmayan 16 yaşında bir Afrikalı erkek çocuk, polis tarafından istenildiği zaman "aylak" kişi olarak tutuklanabiliyordu.

* Cape Town Üniversitesi'nde, Bantu Eğitim Bakanının izni olmadan tek bir derse giren Afrikalı öğrenci altı aya kadar hapsedilebiliyordu.

* Belirli yerlerde, beyaz bir polis görevlisi istediği an sokakta yürüyen bir Afrikalıyı durdurup, vergi makbuzlarını görmeyi talep edebilirdi.

* Halen hapiste olan bir kişi, Adalet Bakanına göre, çıktığında "Komünizmin" herhangi bir amacını koruyacak veya teşvik edecekse, süresiz olarak hapis-te tutulabilirdi.

* 1962'de çıkarılan bir yasayla, bir evin duvarına "Kahrolsun Apartheid" yazan bir Afrikalı altı aya kadar hapsedilirdi⁽²¹⁾.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nde sınırlı oy sistemi geçerliydi. Bunun temel nedeni Siyah ırkın beyaz ırka üstün gelmesinden korkulmasıydı⁽²²⁾.

İzlenen politikanın doğal sonuçları fiziki, ruhi

ve ahlaki çöküntülerdir. Tahribatın kapsamı gerek nitelik, gerekse sayısal olarak ölçülebilmektedir. Güney Afrika'da apartheidin kahderici sonuçları apaçık ve yaygındı. Bu açıdan bakıldığında apartheid, kurban yaratmada büyük başarıya ulaşan politikalar ve uygulamalar bileşimi olarak tanımlanabilir. Bu tanımlama da, apartheidin ırk ayrımı ve önyargılar, ırklara göre davranış, doğal ve insan kaynaklarının ekonomik sömürü ile hukuki, idari ve polis terörü üzerinde kurulmuş tarihsel birikimli ve kısıtlı bir ırkçılık sistemi olan gerçekçi tanımlama biçimiyle uyumaktadır. Apartheidin temel gerçeği kurbanlarıdır. Yaşayanlar, kurumlar kurbanlar listesindedir⁽²³⁾. Ancak Güney Afrika'nın geleceği artık kurbanlar listesinden çıkmıştır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu apartheidin "insanlığa karşı suç" olarak nitelmiştir. BM'in insan hakları, ırk ayrımı ve sömürgecilğe son verme ile ilgili tüm organları ve üye devletlerin hemen hemen tümü apartheidin sık sık lanetlemişlerdir. Genel Kurul, ırk ayrımı ve ırk üstünlüğünü esas alan politikaları "insan onurunu" kırıcı olarak ilan etmiş: "ırk ayrımı ile apartheid, nerede uygulanırsa uygulansın ekonomik ve sosyal kalkınma yolunda ciddi engeller olup, uluslararası işbirliği ve barışa olumsuz etkileri vardır" demiştir. Ayrıca Apartheid sorununun çözümlenmesi için, Güvenlik Konseyinin zorlayıcı tedbirler almasının gerekli olduğu ve "barışçı bir çözüm için evrensel nitelikte, zorunlu ekonomik müeyyidelerin uygulanmasının tek çıkar yol olarak görüldüğü" görüşündedir. Ancak Güney Afrika'da yaşanan sevindirici gelişmelere kadar bu yönde bir adım atılmamıştır⁽²⁴⁾.

Gördüğümüz gibi Güney Afrika'daki, kavgaların, mücadelelerin en önemli sebebi ırkçılık davaları yüzünden çıkmaktaydı. Nefretler, kinler, düşmanlıklar burada insanların renklerine göre muamele görmelerindendi. Beyaz ırkın, Siyahları yalnız siyasi bakımdan değil, fakat iktisadi ve sosyal yönlerden de istismarı, ayrımlar yaratması, haklı infiallere, isyanlara, çatışmalara yol açmaktaydı⁽²⁵⁾ Meydana gelen yeni gelişmeler, tüm bu durumların düzeleceği yolundaki sinyalleri vermektedir.

20) ... BM. Yayınları, 1977, s. 29.

21) ... BM. Yayınları, 1976, s. 8-12.

22) Karamustafaoğlu, a.g.e., s. 43.

23) ... BM. Yayınları, 1976. s. 4-5.

24) ... BM. Yayınları, 1976, s. 23.

25) Abdi İpekçi, Afrika, Milliyet Yayınları, İstanbul 1959, s. 228 229.

3- İRKÇİLİĞİN ULUSLARARASI BELGELERDEKİ YERİ; İNSAN HAKLARI AÇISINDAN YAKLAŞIM :

İrkçiliğin ve ırk ayrımının bilimsel yönden yanlışlığının ve uygulamadaki büyük zararlarının artık biliniyor olmasına karşın, bugün bile, milyonlarca insan bu yanlış ve zararlı akımın hedefidir. Geçmişte ve şimdi, ne türlü nedenler ileriye sürülürse sürülsün, ırkçılığın temelinde, çoğu kez, siyasal iktidar ve gelir dağılımı kavramlarına ilişkin amaçlar da dahil olmak üzere, derin sosyo-ekonomik kökler yatmaktadır⁽²⁶⁾.

Tiranlığa, baskıya, sömürgeciliğe ve ırk ayrımına karşı savaşım kadar, insanın eşitlik, özgürlük ve kardeşliğin savunmasında yükselttiği ses de eskidir. Savaşım ve ses, her ikisi de, tek bir ırk ya da tek bir uygarlıkla hiçbir zaman sınırlanmamıştır. Bu, insanlığın evrensel sesidir ve insan bu sesi, felaketine yol açacak biçimde küçümsemektedir.

Beyaz insanı temsil eden Avrupa hükümetleri, yakın tarihte, insanlığın bu evrensel sesine geniş ölçüde kulaklarını tıkamışlardır. İnsan haklarına ilişkin başka felsefeler ve açıklamalara karşın, politikalarında Avrupalı olmayanlara karşı ırkçı felsefeler ve uygulamalar egemen olmuştur. İnsan ırkının üstün ve aşağı diye bölünmesi, ırkçı bir Batı ürünüdür. Buradaki çelişki, batıda özgürlük, eşitlik, toplumsal adalet, kişinin ve ulusun kendi geleceklerini belirleme haklarının genişletilmesi için verilen ulusal ya da iç savaşların başarısının, Batının, Batılı olmayan halklara karşı izlediği politikaya ve takındığı tavra pek yansımamış oluşudur. Geniş bir temel üstünde temsili hükümetlerin kurulmasına ve özellikle siyasal ve medeni haklardan yararlanma konusundaki sınırlamaların çoğunun kaldırılmasına tanıklık eden ondokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyılın ilk on yıl, aynı zamanda, özellikle Asya ve Afrika halkları üzerinde Avrupalı ırkçı felsefe ve uygulamaların doğuşuna da tanık olmuştur. Ancak Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonunda hiçbir Avrupa ülkesi sömürgeleştirilmemiş, ırk ayrımının acısını çekmemiş, hiçbir sömürgecinin de özgürce bağımsızlığını elde etmesine ya da kendi geleceğini belirleme hakkını uygulamasına izin verilmemiştir.

İrk ayrımı neden dünya barışına ve halklar arasındaki işbirliğine yönelmiş bir tehdit sayılmaktadır?

İrk ayrımının temel özelliklerinden biri onun "keyfiliği"dir. İrkları, halkları ya da bireyleri nesnel olarak değerlendirmez. Sadece bir etnik ya da ırksal gruba mensup olma temelinde bir ırkı, bir halkı ya da bir bireyi ayırma tabii tutar. Onu aşağı olmakla damgalar. Öte yandan, birinin nesnel nitelikleri ne olursa olsun, diğer etnik yada ırksal gruba mensup olması, üstün olması için yeterlidir.

İrk ayrımı, insanların eşitliğinin yadsınmasıdır. İnsanın gelişme, büyüme, her alanda insanlığa katkıda bulunma yeteneğine sahip bir varlık olduğunun yadsınmasıdır. Ve bu yadsıma, tarihin, bu dünyanın hemen tüm halklarının gelişmesinden, ileri uygarlıklarından yüksek sesle söz etmesine karşın, ırk ya da renk ögesine dayanmaktadır. Uygarlık, göç ve ilerleme, hiçbir zaman bir ırkın, ülkenin ya da halkın tekelinde olmamıştır.

İrk ayrımı aynı zamanda fırsat eşitliğini de reddeder. Böylece dışlanan halka insan ve doğa kaynaklarını geliştirme hakkı, fırsatı hiçbir zaman verilmeyebilir. İnsanlar, birey olarak, kişisel amaçlarında başarılı olsalar bile, fırsat eşitliğinin yadsınması yüzünden, amaçlara uygun hak ve ayrıcalıklardan yoksun kalırlar; bir süre sonra yaşam düzeyi donar ve insanlar arasında büyük çekişmeler doğar.

İrk ayrımı politikasının sonucu olarak, ulusun, kendi geleceğini belirleme hakkı elinden alınmış olmaktadır. Ancak insanlar bunu değiştirebilmek için daima mücadele edeceklerdir, bunu engelleme olanağı yoktur.

İrkçi rejim, kendini insanın eşitlik isteklerinden korumak için baskıcı olmaktadır. Ve baskı tüm insan hak ve özgürlüklerinin bir kenara bırakılması anlamına gelecektir. Bu ise sonuçta baskıya maruz kalan insanları isyana götürecektir. İrkçi rejim ise isyanı bastırabilmek için, insan ve doğa kaynaklarının büyük bir bölümünü baskı araçlarının oluşumuna ayıracaktır. Halkın refahı ikinci plana atılacaktır. İrk ayrımını çok aşırıya götürmek ise, soykırımın noktasına gelmeyi sonuçlayabilecektir⁽²⁷⁾.

26) Türkaya Ataöv, "Türkçe Baskının önsözü", Siyonizm ve İrkçilik, AÜSBF. Yayını, Ankara 1982, s. vii.

27) Enis El-Kasım, "İrkçilik ve Dünya Barışı" Siyonizm ve İrkçilik, AÜSBF. Yayını, Ankara 1982, s. 8-14.

Görüldüğü gibi ırkçılık, ilerlemenin, barışın, dostluğun ve insan haklarının düşmanıdır. Irkçılığa karşı tavır da insanıcılığın ve demokrasinin en belirgin göstergesidir⁽²⁸⁾.

Irkçılıkla mücadele kuruluşlarının ilk örneklerine ondokuzuncu yüzyılda İngiltere ve Amerika'da rastlanmaktadır. Savundukları ilkeler ulusal ve uluslararası düzeyde yürütülen çeşitli çalışmaların ardından yasalara ve özellikle ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Çalışma örgütü (İLO) gibi kuruluşların uygulamaya koyduğu sözleşme metinlerine yansımıştır. 1914 tarihinde Marcus Gurvey, Jamaika'da Siyahların ırk gururunu yüceltmek, ekonomik açıdan kendi kendilerine yeterliklerini sağlamak ve Afrika'da bağımsız bir Siyah ulus oluşturmak için, Dünya Siyahlarını Geliştirme Birliği'ni kurdu.

Beyazların ırkçılığına karşı Siyah milliyetçiliğini benimseyen ve özellikle Malcom X'in ön saflarında yer aldığı Siyah Müslümanlar örgütü. Siyah iktidar sloganı çevresinde buluşan gruplar, devrimci Siyah milliyetçilerin kurduğu Kara Panter Partisi ile Barış ve Özgürlük Partisi gibi radikal kanatları oluşturuyordu. Güçlerini büyük ölçüde savaş karşıtı eylemlerden alan bu örgütler, Vietnam Savaşı sonrasında eski etkilerini yitirdiler.

Yirminci yüzyılda da Avrupa'da da ırkçılığa karşı etkinlik gösteren kuruluşlar ortaya çıktı. Özellikle Güney Afrika'da egemen olan apartheid politikası, bu kuruluşların ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır⁽²⁹⁾.

Nitekim Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın kendisi de, bu uluslararası örgütün birçok kararları da kişiler arasındaki eşitliği, ırk farklılıklarına bakmadan, devletler hukukunun temel ilkelerinden biri durumuna getirmeğe çalışmaktadır. Andlaşmanın amaçlara ilişkin birinci maddesinin üçüncü fıkrası, "İrk, cins, dil ya da din farkı gözetmeksizin," insan haklarına saygı ve temel özgürlükleri geliştirmek için uluslararası işbirliği hedefini ilan etti. Madde 55/3'de de buna benzer bir hüküm vardır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarihinde kabul ettiği Evrensel İnsan Hakları Bildirisi herkesin

"ırk, renk, cins, dil, din, siyasal ya da farklı düşünce, ulusal ya da toplumsal köken, mülk, doğum ya da başka statü" farkı gözetmeden tüm haklara ve özgürlüklere sahip olduklarını belirtir. Genel Kurul'un 9 Aralık 1948 tarihinde Soykırım Suçunu Engelleme ve Cezalandırma Konvansiyonu'nu kabulü, ırkçılığın bu en büyük belirtisine karşı büyük bir zaferdi. Gene Genel Kurul'un 14 Aralık 1960 tarihli Sömürge Ülkeleri ve Halklarına İlişkin Bağımsızlık Verilmesi Bildirisi, istikrar ve dostluk ilişkilerinin ancak, kişiler arasında farklılık gözetmeyen bir hak anlayışıyla gerçekleşebileceğini söylemektedir. Dünya kamuoyunun eğilimini açıkça gösteren bu bildirden üç yıl sonra, 20 Kasım 1963 tarihinde, Irk Ayrımının Tüm Biçimlerinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Bildiri yayımlandı. 1965 tarihinde aynı ilkeler bir Konvansiyon durumuna getirildi. Bu Konvansiyon'un yedinci paragrafında şöyle denilmektedir; "İnsanlar arasında ırk, renk ya da etnik köken temeline dayanan ayrımın uluslar arasında dostça ve barışçı ilişkilerin geliştirilmesine engel oluşturduğu ve halklar arasındaki güvenlik ve barışı, hatta bir ve aynı devlet içinde yanyana yaşayan kişiler arasındaki uyumu bozabilecek nitelikte olduğunu teyid ederek...". Daha önemlisi Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar ile Medeni ve Siyasal Haklara ilişkin Uluslararası Andlaşmalar 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'ndeki ilkeleri bağlayıcı hukuksal biçime sokular⁽³⁰⁾.

Tahran Uluslararası İnsan Hakları Konferansı'nın, Nihayi Senedi (1968 Tahran Bildirisi) şunlara yer vermektedir:

"İnsan haklarının, ırk, din, inanç ya da görüş biçimlerine dayalı ayırmadan kaynaklanan biçimde yadsınması insan vicdanını sarsmakta ve dünyadaki özgürlük, adalet ve barış kurumlarını tehlikeye sokmaktadır."

1958 yılında toplanan Birinci Bağımsız Afrika Devletleri Konferansı, dördüncü bölümü ırkçılığa ayrılmış olan Akra Bildirisi'ni kabul etmiştir. Bu Bildiri'nin ikinci paragrafında şu cümle yer almaktadır:

"İrkçılığın, zehirli etkisini Afrika'nın bazı böl-

28) Ataöv, "Türkçe..." s. vii.

29) AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1988, C. 13. s. 576.

30) Ataöv, "Türkçe..." s. VIII.

gelerinde artan ölçüde yayan ve kıtamızı şiddet ve kana boğabilecek olan bir patlama ögesi durumuna gelecek ölçüde, insan haklarının ve onurunun temel ilkelerinin bir yadsınması olduğuna tamamen inanmış olarak..."

30 Kasım 1973 tarihinde Apartheid Suçunu Yok Etme ve Cezalandırma Konvansiyonu Birleşmiş Milletler'de imzaya açıldı ve büyük bir kabul gördü (31).

IV-SONUÇ :

Afrika'nın güneyindeki bu ülke, dünya üzerinde, diğer ülkelerden farklı olarak, sadece coğrafi bakımdan değil; 1994 yılına kadar yönetimin dayandığı siyaset ve onun yankıları nedeniyle de yer işgal etmiştir. Söz konusu siyasetin temelini apartheid politikası oluşturmaktaydı. Katı ve dayanılmaz nitelikteki bu politika, Güney Afrika'daki beyaz azınlık dışındaki tüm halkı ve özellikle de Siyahları etkilemekteydi. Aslında etkileme kelimesi burada hafif kalmaktadır. Bu dönemde Siyahların ezildiğini söylemek daha doğrudur.

İnsanlar, doğumlarından ölümlerine kadar, sahip oldukları hakları asla terk etmek istemezler. Çünkü bu haklar insanların varolmalarının bir sonucudur ve insanı, insan yapan olgulardır. Ancak kimi zaman bu haklardan ve özgürlüklerden yararlanmak engellenmektedir. Hem de bu engelleme, hakların kullanımının kendileri için gayet doğal olduğunu ve engellenmeyeceğini söyleyenlerce yapılmaktadır. Toplumun bir kısmı sürekli ezilmekte, sindirilmekte, onlara yaşama imkanı tanınmamaktadır.

Yirmibirinci yüzyıla yaklaştığımız şu günlerde bile dünyanın hâlâ karışıklıkların beşiği olduğunu ve güzele ulaşamadığını görüyoruz. İnsanlar şu ya da bu nedenle sürekli birbirlerine karşı savaşım içinde. Ve bu savaş, hiç de adil koşullar içinde yapılmıyor. Her türlü imkandan ve silahtan yararlanan bir kesimin karşısında, tüm imkanlardan yararlanma hakkı elinden alınmış ezilen bir grup var. Ezen kesim, ellerindeki imkanları en son haddine kadar kullanmaktan da çekinmiyor. Böylesi bir durumun yaşandığı yerlerden biri de son zamanlara kadar Güney Afrika'ydı. Irk ayrımı politikası altında ezilen, sömürülen halkın elinde

buna karşı mücadele verebileceği hiçbir silah yoktu. Siyasi mücadele imkanları da ellerinden alınmış durumdaydı. Ta ki yönetimdeki Hükümetin, yıllarca ırkçılıkla mücadele veren başta Nelson Mandela olmak üzere, diğer kişi ve kuruluşların sesine kulak vermesine kadar. Bu sesin uyandırdığı yankı sonucu birtakım imkanlar elde edildi ve sonuçta anlaşma sağlanarak ilk çok ırklı seçimler yapıldı. Bunun neticesi ise, Siyahlar için tam bir zafer oldu. Ancak bu, hiçbir zaman, bundan sonra Siyahların üstün olup, yılların verdiği acının, intikam duygusuyla, Beyazlardan öğ alma şeklinde, çıkartılabilme fırsatının yakalandığı şeklinde yorumlanmamalı ve buna imkan tanınmamalıdır. Zaten yeni Devlet Başkanı Nelson Mandela'da beyanlarında, tüm vatandaşlarının, renk, dil, din, ırk ayrımı gütmenden birlikte kardeşlik duyguları ile yaşamaları ve birbirlerine kucak açmaları gerektiğini; çünkü ülkenin gelişmek için herkese ihtiyacı olduğunu belirtmektedir.

Gerçek şu ki, Irkçılık zehirlidir ve kötüdür. Irkçılıkla, halkların kendi geleceklerini saptama hakkı ellerinden alınmış durumda olmaktadır. Kendi emeği ve bunun semereleri, beyazlar dışındakilerin ellerinden alınmaktadır.

İrkçiliğin ve doğal olarak da apartheidin kabulü mümkün olamaz. Tek çözümse buna son vermektir. Tüm halklar arasında kardeşlik ve anlayış bağlarını güçlendirmek; insanlar arasında sevgiyi yaymak da sonuç almada önemli olacaktır.

Nitekim 27 Nisan seçimlerinden sonra Güney Afrika'da tarihin değiştiğini görüyoruz. Artık Siyahlar da yönetimde söz sahibi olacak ar ve kendi kaderlerini belirlemek için çalışacaklar. Demokrasi, önündeki bir engeli daha yıkmış oldu. Bunda uluslararası kuruluşların da katkısı unutulmamalıdır. Ancak bu kuruluşların konuya daha etkin bir biçimde eğilmelerini sağlamak, devletlerin üzerine düşen bir sorumluluktur.

Ben insanlar arasındaki ve yine insanlarca yaratılan tüm ayrıcalıkların karşısındayım. Önemli olan dünya üzerinde insanca, barış ve sevgi içinde yaşamaktır. O zaman herkes huzuru bulacaktır. Buna inanmalı ve bu amaçla çalışmalıdır. Herkesin üzerine düşeni yapması gerekli; hiç bıkmadan, usanmadan. Belki böylece geride kalan utançların, zor da olsa, hafızalardan silinmesi sağlanabilecektir...

31) El-Kasım, "İrkçilik...", s. 8-9